

VIURE CONFLICTES I VALORS AMB EL TEATRE

Carme Romia i Agustí

Seminari Permanent d'Educadors per la Pau (Universitat de Barcelona)

RESUM

El teatre es presenta com una oportunitat per viure valors i adquirir habilitats socioafectives, atès que constitueix una eina educativa que potencia el diàleg, el respecte i la confiança mútua. A través de la construcció i la reconstrucció de mons imaginaris, el teatre es perfila també com un instrument que pot apropar l'escola al món. Gràcies a la recerca i la creació que suposa donar vida a diferents personatges es poden parlar a les escoles dels conflictes nord-sud, de la necessitat de justícia i de la solidaritat global. L'article presenta l'experiència del grup de teatre Terrabastall Teatre, un col·lectiu que treballa els drets humans a través del teatre per mitjà d'obres creades o adaptades a escoles, instituts i associacions. Un grup que entén el teatre com un treball compartit i participatiu que ha de permetre imaginar i construir una humanitat nova, capaç de configurar un món nou.

PARAULES CLAU: educació en valors, educació per a la pau, teatre, conflicte.

ABSTRACT

Theater presents itself as an opportunity to live values and acquire socioaffective skills, since that it constitutes an educational tool that increases dialogue, respect and mutual confidence. With the construction and reconstruction of imaginary worlds, theater is also like a means that can bring the school closer to the world. Thanks to the research and creation that involves to give life to different characters, at schools it is possible to talk about North-South conflicts, the need of justice and global solidarity. The

article presents the experience of Terrabastall Teatre, a theater group that works on human rights using original works or works adapted to schools, colleges and associations. It is a group that understands theatre as a shared work in which everybody takes part and that should allow to imagine and build a new mankind, capable of making up a new world.

KEY WORDS: education on values, education for peace, theater, conflict.

1. EL PES DEL PASSAT O LA FORÇA DE LA UTOPIA

1.1. SI ENS PREGUNTEM D'ON VENIM

En el decurs dels temps, la història de la humanitat s'ha anat configurant entre les guerres i els tractats de pau, el conflicte i la voluntat anticonflictiva, l'enfrontament i el desig de reconciliació, les tensions violentes i el somni d'harmonia universal.

De tant en tant l'ésser humà entreveu una *superhumanitat* i unes *dones i homes nous*. És el que Francesco Alberoni anomena *estat naixent*. És una experiència que tant es pot donar de manera individual com en la vida col·lectiva dels pobles. És com un despertar, un descobrir que no tot està dit i fet. És un veure que poden ser possibles realitats ignorades o, a tot estirar, somniades. És un adonar-se que la vida present, la real, és inautèntica, falsa i buida, o que no té gaire sentit. És un descobrir que el món pot ser molt millor per a tothom. És un trencar les barreres que frenen la defensa dels drets de tots els humans. És un sentir-se a prop els uns dels altres. És sentir-se més humans.

I el que realment fa humans els humans és la capacitat d'adonar-se de llurs mals, la d'imaginar-se una situació històrica basada en la pau, la justícia i l'amistat, i la de treballar per aconseguir l'harmonia entre les persones i entre els pobles. Evidentment, tot això està xop de valors, carregat d'esperances, prenyat per components utòpics i sentiments.

Però, com deia Kant, sense sensibilitat crítica ni imaginació creadora l'ésser humà no està en condicions de captar la problemàtica de l'existència ni de concebre alternatives per a la seva superació. Es referia a la *força d'imaginació transcendental* de la persona, que la fa capaç de transcendir el que hi ha per arribar al que considera que hi ha d'haver. Una imaginació que, partint de les pròpies mancances, presenta una pauta al desig i una guia per a la intel·ligència i l'acció.

1.2. SI ENS PREGUNTEM ON SOM

En un context històric i social en què, a cops de presses i d'estrès, ha disminuït la capacitat d'anàlisi i l'acció reflexiva. Un entorn en què costa concentrar-se, mirar atentament i serena la realitat, no cal dir les persones. On sovint allò veritablement important és el més obvi, sabut i banal.

1.3. SI ENS PREGUNTEM ON ANEM

Sabem que la majoria d'utopies, de somnis que somniaren persones durant milers d'anys s'han fet realitat. Sabem que, com deia Torrente Ballester, «les coses existeixen mentre hi creiem». Sabem que també avui somniem el somni de superar les limitacions i aconseguir la felicitat. Busquem aconseguir una humanitat nova capaç de configurar un món nou.

2. TEATRE I VIDA. FICCIÓ DE LA VIDA I REALITAT DEL TEATRE

Doneu als espectadors com a espectacle,
transformeu-los en actors;
feu que un es vegi i s'estimi en els altres
perquè tots aconseguixin estar més units.

J. J. ROUSSEAU

Si el teatre és:

- aprendre participant i compartint;
- fomentar la capacitat de diàleg;
- autodisciplina al servei comú;
- concentració i abstracció;
- espontaneïtat i creativitat;
- respecte a l'altre;
- descobriment i aprenentatge;
- relació i interrelació;
- obertura a la realitat;
- coneixement i confiança;

- fer i desfer conflictes;
- viure el moment;
- vèncer la por i el ridícul;
- descobrir, despertar i compartir sentiments;
- adquirir habilitats socials;
- expressió i comunicació;
- resposta davant situacions noves;
- viure una mateixa situació o realitat des de diferents perspectives;
- identificar-se amb situacions viscudes per altres persones.

Si tot això és el teatre..., el teatre és *escola de vida*.

3. EL TEATRE, FONT DE RELACIÓ, RECERCA I CREACIÓ

La veritat de les relacions humanes
està determinada pels gestos,
les postures, les mirades, els silencis.

VSEVOLOD MEYERHOLD

I, en el fons, són les relacions amb les persones
el que dóna valor a la vida.

KARL WILHELM HUMBOLDT

El teatre és un mitjà que permet buscar en el passat, preguntar i conèixer el present i mirar cap al futur apuntant al demà. Ho fa amb el dit, la mà, el braç, el cos, el cap, el cor o el sentiment. Agafats de la mà del somni, endinsats en mons d'incerteses, nodrits a cops d'esperança. Es va construint un món real de l'imaginari que, com quelcom màgic, torna a la realitat de l'escena i des d'aquesta, a la realitat del carrer, del barri, de la vida, del món.

El teatre pot arribar on l'escola no arriba. Pot ser una escola on s'aprèn a reviure el que s'ha viscut dins i fora d'un mateix i dels altres. El que s'ha viscut i malviscut, allò amb què s'ha conviscut i allò pel qual s'ha desviscut. Permet recollir ambients, recordar situacions, reviure sensacions o sentiments. Protagonitzant personatges, donant-los vida, prepara per ser protagonistes de

mil històries i de mil i una nits. Es tracta de suprimir les barreres entre els espectadors i els actors. Provoca divergències en la forma de veure i viure el món. L'actor busca noves formes d'expressió, noves maneres de comunicar-se, d'expressar-se i de deixar sentir la pròpia veu. Fa visible el diàleg extern i potencia el diàleg intern, que és, al cap i a la fi —i tal com deia Plató—, el fet de pensar, de reflexionar, de parlar amb un mateix. Expressa diversitat d'opinions, perspectives, raons, convergències i divergències. Plasma l'existència de valors diferents, de punts de vista contraposats, de punts de mira enfrontats, contrastats, constatats.

4. EL TEATRE, FINESTRA OBERTA A MIL MONS, PERMET VEURE I VIURE CONFLICTES, CONFRONTAR ACTITUDS I CONTRASTAR VALORS

Un valor és una creença duradora que una específica forma de conducta o estat final d'existència és personal o socialment preferible a un altra forma de conducta o estat final d'existència oposat o contradictòria.

HILTON ROKEACH

Els valors corresponen a la categoria del coneixement. Es relacionen amb les necessitats bàsiques de la persona, amb allò que prefereix. Les actituds són la preferència, la favorabilitat o no als resultats de l'acció en què la persona està implicada. Estan més relacionades amb l'àmbit afectiu.

Tenim tantes actituds com relacions directes o indirectes amb objectes i situacions concretes. Tenim tants valors com formes de conducta i estats d'existència idealitzats haguem après. D'aquesta manera, tenim centenars d'actituds i tan sols unes dotzenes de valors.

Les actituds les expressem per mitjà de l'interès, el respecte, la sensibilitat, el gust, la curiositat, etc. El sentit dels valors és que facilitin a la persona considerar el veritable sentit, la incidència i la interrelació entre els valors de l'entorn i els propis valors; conjugar l'ahir, l'avui i el demà com a marc que permeti constatar l'evolució dels valors i del seu significat, tant a nivell individual com col·lectiu.

4.1. EXPERIÈNCIA D'UN GRUP DE TEATRE: TERRABASTALL TEATRE

4.1.1. *Ubicació*

El grup d'expressió i teatre Terrabastall Teatre és una secció del Seminari Permanent d'Educadors per la Pau (SPEP) de la Facultat de Formació del Professorat de la Universitat de Barcelona.

L'SPEP va ser creat l'any 1985 a l'Escola de Mestres de Sants (magisteri), al barri de Sants de Barcelona. Les necessitats o els motius que ens varen portar a crear-lo foren diversos:

a) Considerar que a la universitat, com també als instituts i a les escoles, hi arriben molts nois i noies amb interessos, afeccions i habilitats prou importants i significaves. I que, massa sovint, els diem, potser sense paraules, que ho deixin de banda, ja que ara han de fer coses «serioses».

b) Constatar que molts dels nois i noies que arriben a la universitat han estat «alliçonats» sobre la necessitat que han d'estudiar, que han de llegir molts llibres per tenir una bona base teòrica i que han de tancar moltes portes del seu entorn per poder centrar-se i treure's la carrera.

c) Veure que a la universitat, als anys vuitanta, gairebé no es tenia en compte la necessitat de sensibilitzar en temàtiques relacionades amb l'educació en valors implicats en la defensa dels drets humans i els drets dels infants; l'educació per a la pau i la no-violència; l'educació en la diversitat, l'antibelicisme i l'objecció de consciència; l'educació i el conflicte; l'educació intercultural; l'educació no sexista; l'educació ambiental, i altres tipus de discriminacions o marginacions personals o socials. Tampoc no es treballaven ni s'hi aprofundia.

d) Creure en la necessitat de realitzar treballs interdisciplinaris al voltant de temàtiques d'interès comú i com a resposta a necessitats plantejades en l'àmbit educatiu i social.

e) Veure la necessitat de trencar esquemes i dinàmiques de poder en l'ensenyança i creure en la força que té per a tota persona considerar-se —i sentir-se considerada— un agent actiu i compromès en el propi procés d'aprenentatge i en la importància de l'ajuda mútua i de la cooperació en un projecte comú.

f) Considerar que la Facultat de Formació del Professorat podia i havia d'estar oberta a totes les persones, col·lectius i institucions implicades en l'educació (formal i no formal) i en els moviments socials en general (pobles, associacions de veïns, barris, presons, teatres, etc.). Finalment, tenir ganes i la necessitat, per part dels mestres, de tornar al centre on es varen formar com a tals.

4.1.2. *Activitats i experiències com a resposta a les necessitats plantejades*

Creiem que el motor generador de l'aprenentatge dels estudiants no ha de ser la por al suspens (més dur serà que els suspengui l'experiència quan eduquin), ni la pressió del professorat o de l'entorn per al qual estudiïn.

És per aquest motiu que un dels objectius més importants de l'SPEP ha de ser facilitar situacions que permetin als futurs mestres connectar amb realitats concretes que els plantegin interrogants i els ajudin a veure la necessitat de buscar respostes, ja sigui als llibres, ja sigui a d'altres realitats personals o professionals.

Les experiències que s'han portat a terme no han estat només com a resposta a les necessitats d'aprenentatge dels membres de l'SPEP, sinó també en funció de les necessitats educatives i socials que els han plantejat durant aquests anys els centres educatius, col·lectius o persones que han demanat la participació de l'SPEP en camps educatius diversos.

A partir dels interessos i les possibilitats dels estudiants, es varen anar creant diferents seccions que els havien de permetre posar-los en pràctica. Primer es manifestà l'interès pel teatre i fou creat el grup d'expressió i teatre Terrabastall Teatre.

4.1.3. *Què fa i com treballa Terrabastall Teatre*

Des de 1985 s'estan *treballant els drets humans a través del teatre* per mitjà d'obres de teatre —creades o adaptades— i que s'han portat a escoles, universitats, instituts, barris, presons, etc. L'experiència de Terrabastall Teatre de relacionar teatre i drets humans ha tingut ressò en diferents països. Les seves representacions i aportacions també han arribat a diferents indrets de l'Estat espanyol, així com, a molts espais de la realitat catalana: escoles, instituts, universitats, escoles d'estiu, esplais, barris, presons, teatres, etc.

4.1.4. *L'experiència de Terrabastall Teatre*

La manera de treballar és com la d'una comunitat d'aprenentatge. Una comunitat dins de l'àmbit universitari, però oberta a la realitat més plural i diversa de la societat. Les característiques d'aquesta manera de treballar són les següents:

- es potencia un clima d'aprenentatge dialògic i de recursos instrumentals,
- hi ha interactivitat en el grup,

- es busca l'acord o el consens entre totes les persones que formen el grup,
- es dóna molta importància al diàleg, ja que no només és un mitjà, sinó també una finalitat en si per al grup,
- es realitza un treball compartit; les propostes es planifiquen conjuntament,
- tothom té la mateixa consideració; no compten les categories, els càrrecs, les titulacions o les diferències d'edat o poder,
- totes les aportacions són considerades de la mateixa manera: pel que aporten, no per qui les fa,
- és necessari aprendre a coordinar-se amb la manera de pensar i fer dels altres,
- es fa una gestió participativa on tots van aportant, seleccionant, estructurant i creant el fil conductor de la trama compartida que es construeix,
- es manté l'ànim dels participants en la mesura que senten que formen part d'un projecte comú,
- a l'hora d'opinar, es requereix implicació i responsabilitat,
- l'aprenentatge per mitjà de grups interactius afavoreix el diàleg i la descoberta de nous plantejaments, noves idees i nous aprenentatges,
- la realitat social es construeix per mitjà de les interaccions personals. Es conrea molt el factor socioafectiu.

4.1.5. *Obres representades*

1985-1986

Espai de vent. Basada en un recull de poemes de Miquel Martí i Pol sobre l'explotació laboral.

1986-1987

Crits en silenci (o els drets dels infants). Basada en la Declaració Universal dels Drets dels Infants.

1987-1988

Pícnic. Obra antibèl·lica de Fernando Arrabal.

1988-1989

Cap cap pla cap al cap del replà, d'Alexandre Ballester. Tracta del problema de la comunicació humana.

1989-1990

Científicament s'ha demostrat, de Joan Barceló. Defensa el dret a l'objecció de consciència.

1990-1991

Un enemic del poble, de Henri Ibsen. Tracta de l'educació ambiental i l'objecció.

1991-1992

Llibertot. És un cant sense paraules que, per mitjà de llums, formes i moviments, defensa la llibertat i denuncia la preocupant indiferència davant els atacs a la llibertat individual i col·lectiva que, malauradament, predomina al nostre entorn.

1992-1993

Versus Diversus. Ens llancem a despullar la diversitat sobre un escenari obert al món, buscant el reconeixement d'una necessitat massa sovint rebutjada: el dret a ser diferents, potenciant l'harmonia de la unitat humana amb la melodia de la diversitat.

1993-1994

Sembla que no però sí. A partir de les observacions que dia a dia férem de la vida quotidiana, majoritàriament viatjant en tren, es representaren una sèrie de situacions que ens permeten constatar el doble missatge de la nostra societat. Per una banda, els valors que diu que defensa i, per l'altra, el que es potencia realment.

1994-1995

Bufa fort! Obra commemorativa dels deu anys de l'SPEP. Composta per esquetxos de totes les obres representades per Terrabastall Teatre.

Viatge Spepcial. Un testimoni de reconeixement a la infantesa per mitjà d'un diàleg entre un noi i una noia i els seus records d'infants. Hi participaren totes les seccions de l'SPEP també en commemoració dels deu anys.

1995-1996

La Terra per terra. Partint dels quatre elements bàsics (aire, aigua, terra i foc) s'estableix un diàleg entre ells sobre els efectes depredadors (destrucció, contaminació, etc.) dels humans sobre la Terra. L'obra també facilita el diàleg dels espectadors amb els elements.

1996-1997 / 1997-1998

En Picarol al país de les cares llargues, d'Andreu Vallvé i Ventosa. És un obra que planteja el tema de la por. La por com a fruit de la repressió, la por que paralitza cossos, bloqueja ments, frena sentiments i ofega voluntats.

1998-1999

Kònsun S.A., de Joana Raspall. Crítica del consumisme i denúncia dels seus efectes alienants, així com també dels interessos i les pressions que hi ha per fer del consum una necessitat fonamental.

1999-2000

Diari diari, de Terrabastall Teatre. Recull de testimonis que, en el marc de la Rambla de Barcelona, com en tants altres indrets, són mostra de situacions d'injustícia, violència i marginació personal i social.

2000-2001

La caixa de Pandora, de Terrabastall Teatre. Adaptació del mite clàssic de Pandora a la realitat actual. Adequació a l'existència, a la resposta i al tractament coviolenent dels conflictes.

2001-2002

Plourà guerra?, de Terrabastall Teatre. Diàleg entre nens i nenes de l'Afganistan i dels Estats Units sobre què diu i fa la gent gran des que esclaten els avions a les Torres Bessones fins al dia que esclata la guerra.

2002-2003

Monòlegs en veu d'exclusió, de Terrabastall Teatre. Cada personatge parla des de la persona que l'ha creat i el representa. No cal anar gaire lluny per veure i viure l'exclusió d'un color o d'un altre. La néta d'una gitana que sembla que fa brollar la veu de l'àvia des dels fons més atàvics, aquella noia que plora l'amic mort a cavall. Són moltes les exclusions que ens envolten i que, paradoxalment, ens fan sentir millors.

2003-2004

Miro, mira, mireu, de Terrabastall Teatre.

Què penso, sento i faig? Penses? Sents? Fas? Pensem? Sentim? Fem? Embolcallats amb la pròpia pell, agafats a les mans, oberts als ulls, dempeus als peus, sentint el nas, paladejant la boca, escoltant les oïdes. Noves sensacions, emocions, maneres de mirar i veure, d'escoltar i sentir, de dir i parlar, de

sentir i escoltar. Noves maneres d'expressar, comunicar, perdre, trobar, fer, desfer.

Fa ja molt temps, als anys vuitanta, amb una noia que deia que no sabia escriure, la Mercè Navarro —ho recordes, Mercè?—, vàrem escriure aquest poema al nostre grup de teatre:

TERRABASTALL TEATRE

Quan de vegades urgeix comunicar-se
i les ganes són tals
que no és només voler, sinó necessitar.
Quan tot tu ets personatge
i missatge alhora.
Quan cada gest, so i silenci
ho diuen tot.
Quan...
Quan això succeeix,
és l'hora propícia perquè
el teatre sigui alguna cosa
més que una farsa.
I és aquest l'origen
del nostre teatre,
dels nostres personatges.
Voler transmetre, denunciar,
celebrar... tot de sentiments
i actes que tots coneixem
i vivim encara potser
sense ser-ne del tot conscients.
Això és TERRABASTALL,
amb els peus a terra,
sabent on i què xafem,
però amb les mans
sempre agafades a la llibertat.

Potser cal experiències noves i renovadores, que parlin sense gaires paraules *dels valors*, lluny de veritats absolutes i definitives però també lluny de l'absurd, del pessimisme, del dogmatisme del silenci, de la incomunicació entremig de tanta gent. Potser una educació no tan centrada en *què* pensar i més basada

en *com* pensar ens podria ajudar que, com defensava Kerschensteiner, l'educació consisteixi a distribuir la cultura, perquè la persona organitzi els seus valors en la seva consciència i a la seva manera, d'acord amb la seva individualitat. Un mitjà que ajudi a viure la vida i a compartir-la amb els altres, a expressar-se i comunicar-se, a estimar sense pors, a no defugir els conflictes, sinó a fer-ne un motiu de trobada i un recurs per crear i créixer.

Això encara és massa ficció en la nostra vida. Visca la realitat del teatre.